

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора філософських наук Кудрі Ігоря Георгійовича на дисертацію Тимченка Віталія Миколайовича «Обмін і дарування як соціокультурні феномени: порівняльний аналіз», подану на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія і філософія історії

Актуальність теми дослідження обумовлена необхідністю розвитку нових наукових підходів у сфері дослідження таких соціокультурних феноменів як обмін і дарування. На сьогоднішній день детальне вивчення цих соціокультурних феноменів набуває нового значення. Одним з найбільш перспективних напрямків видається дослідження трансформації і зміни трендів сучасної культури через призму переходу від парадигми обміну до парадигми дарування. У пошуку якісно нових світоглядних орієнтирів сучасна культура все частіше звертає увагу на соціокультурні феномени (на думку автора, до таких феноменів відноситься дарування), які містять в собі гуманістичний і морально-етичний потенціал. У цьому аспекті вивчення, традиційного для економічної та культурної антропології феномена обміну і дарування в контексті нинішньої дійсності, відповідає загальній тенденції розвитку сучасних гуманітарних досліджень.

Незважаючи на постійне розширення кола наукових напрацювань у сфері вивчення феноменів обміну і дарування, у вітчизняній і зарубіжній соціальній науці все ще відчувається брак теоретичних робіт філософського напрямку, які можуть розкрити сутність феноменів обміну і дарування, їх місце і функції в суспільстві, їхню соціокультурну значимість. У своїй роботі автор робить спробу порівняльного аналізу соціокультурних феноменів обміну і дарування. Дослідження і осмислення цих соціокультурних явищ дозволяє автору простежити взаємозв'язок і відмінність обміну і дарування, прояснити функції обміну і дарування, виявити їх ціннісний характер і соціокультурну

зумовленість. Тому спроба порівняльного аналізу соціокультурних феноменів обміну і дарування видається досить актуальною на сьогоднішній день.

Дослідження здійснено в межах науково-дослідної роботи кафедри філософії Центру гуманітарної освіти згідно теми «Філософсько-методологічна культура наукових і освітянських практик» (д/р № 01054000638). Положення виконаної дисертаційної роботи пов'язані з основними науковими напрямками фундаментальних досліджень НАН України (зокрема, 3.5.1.1. Історія світової філософської думки; 3.5.1.9. Філософія культури і модерні стратегії гуманітарного знання; 3.5.1.13. Тенденції і потреби розвитку соціогуманітарної сфери України).

Основні результати дисертації викладені у десяти наукових статтях автора (п'ять з яких опубліковано у журналах, що входять до переліку наукових фахових видань, затверджених ДАК України, одне з яких має статус міжнародного наукового видання).

Загальний аналіз змісту роботи свідчить про те, що дисертація являє собою самостійне і доволі аргументоване дослідження, має достатній науково-теоретичний рівень для того типу робіт. Структурно дисертація складається з вступу, чотирьох розділів, які поділяються на підрозділи і завершуються висновками, загальних висновків і списку використаних джерел.

Наукову обґрунтованість результатів виконаного дослідження забезпечено використанням значного обсягу літературних джерел – 299 найменувань (62 з них іноземними мовами: англійською, німецькою і французькою), що свідчить про значні лінгвістичні здібності дисертанта. Це дозволило здобувачеві сформулювати низку наукових положень, висновків та рекомендацій.

Обґрунтованість наукових положень дисертації досягнута також за рахунок застосування сукупності методів дослідження (системного, герменевтичного, порівняльно-історичного, структурно-функціонального, діалектичного та інших), а також концептуальних положень, розроблених фахівцями у сфері культурології, філософської антропології, психології тощо. Комплексний підхід до використання методів дослідження дав змогу автору

доволі глибоко розглянути особливості обміну і дарування як соціальнокультурних явищ.

У дисертації порушені не розроблені раніше наукові задачі, розв'язання яких дозволило одержати цікаві результати. Таким чином, новизна дисертаційної роботи проявляється як у самому підході до досліджуваних проблем, так і в запропонованому розв'язанні конкретних питань. Серед положень, які мають наукову новизну, заслуговують на увагу такі:

— дано авторське визначення поняття дарування, яке запобігає деструктивним ефектам обміну в соціокультурній сфері (чи їх нейтралізує, обмежує), а також допомагає розв'язувати соціокультурні проблеми і конституювати соціальні процеси там, де цього не спроможний зробити обмін;

— визначено, що обмін є не стільки об'єктивне природне чи соціальне явище, скільки антропологічне і культурно-історичне, а дар – не стільки соціальне і антропологічне, скільки онтологічне;

— доведено, що налаштованість на обмін принципово обмежує конструктивну активність і веде до відчуження у формі перетворення людей на засіб їх тимчасового поєднання для отримання, привласнення, споживання приватних речей і наступного роз'єднання самих людей, а налаштованість на дарування виявляє людські здатності до активності, яка не зумовлена приватним споживанням наявного і веде до співтворення суспільного (передусім стосунків, а не суто матеріального) та поєднання самих людей;

— обґрунтовано і запропоновано розуміння необхідного взаємозв'язку і принципової відмінності обміну і дарування: не далекі один від одного процеси, які випадково чи закономірно поєднуються, доповнюються, заміщуються, а принципово різні способи зв'язку між явищами, особливістю яких є протилежна форма соціального руху і протилежний вплив на соціокультурну сферу (дарування здатне бути одним з головних конституюючих елементів соціокультурних процесів, а обмін, як правило, їх руйнує або унеможлиблює).

Поряд із зазначеними позитивними моментами, у рецензованому дослідженні містяться певні спірні положення та недоліки у змісті та оформленні:

- назва розділу 1. «Теоретико-методологічні основи дослідження» має надзвичайно широкий зміст і потребує конкретизації;

- назва розділу 3. «Соціокультурний вплив обміну» вимагає уточнення, оскільки виникає питання на що саме впливає обмін і в чому полягає його соціокультурний зміст;

- назви підрозділів 3.2. і 4.2. майже збігають;

- в назві підрозділу 1.3 «Аналіз основних підходів до розв'язання проблеми дослідження» не зазначена сама проблема дослідження;

- суперечливою є теза автора в ступені накової розробки, про те, що більшість публікацій у сучасній філософській думці Росії є поодинокими оглядовими статтями, в яких не розглядаються поняття обміну і дарування критично;

- мета дослідження визначена дуже широко, вона включає одночасно присуті три цілі: експлікацію смислів, критично-порівняльний аналіз і навіть цілісне осмислення соціокультурного впливу (очевидно, феноменів) обміну і дарування;

- потребує уточнення предмет дослідження, оскільки, як зазначає автор, об'єктом дослідження є обмін і дарування як соціокультурні феномени, то предметом дослідження мають бути окремі виміри (властивості, характеристики) цих феноменів, а не аспекти впливу обміну і дарування на соціальну сферу;

- серед завдань дослідження, автор зазначає, що він намагався окреслити і охарактеризувати здобутки і недоліки основних підходів до розв'язання проблеми дослідження, але не конкретизує в чому полягає власне проблема дослідження;

— одним з завдань дослідження є експлікація і аналіз конкретних соціокультурних явищ і проблем, які конституюються за допомогою дарування, але автор не уточнює яких саме «конкретних соціокультурних явищ і проблем»;

— в теоретико-методологічній основі дослідження, автор зазначає, що в основу його аналізу «девіантних» ознак обміну покладаються ідеї Ісуса, апостола Павла і Будди. При цьому автор дуже вільно цитує Біблію, біблійні цитати займають у тексті дисертації цілі сторінки;

— в теоретико-методологічній основі дослідження, автор наголошує на тому, що в якості спеціальних методів дослідження він застосовує методи численних філософських напрямів, не конкретизуючи жоден з цих методів;

— недостатньо обґрунтованим є висновок щодо еволюції основних концептів обміну і дарування в філософському дискурсі, оскільки автор постійно зміщує поняття феномену, концепту і уявлення;

— не з'ясованим залишається зміст терміну «давання», який розглядається в підрозділі 2.2. «Критично-порівняльний аналіз дарування і давання». На нашу думку взагалі не доцільно запроваджувати цей термін в філософський дискурс;

— автор неодноразово наголошує у висновках, що експліковано множину конкретних соціокультурних явищ пов'язаних з обміном, але не розкриває яких саме;

— суперечливою є теза автора про те, що «тип сучасної виробничої діяльності, який передбачає не обмін, ... а безкоштовність ...» [с. 202];

— автор занадто захоплюється власним «інтерсуб'єктивним досвідом», так потребує обґрунтування теза автора, про те, «налаштованість на обмін веде за додаткових умов до шизофренічних розладів і шизоїдних виявів у соціальних відносинах ...».

Теоретико-практична значимість дослідження полягає в тому, що воно може використовуватися в якості методологічної основи при розробці філософських і культурологічних досліджень з проблеми обміну і дарування.

Таким чином, зважаючи на самостійність і оригінальність проведеного дослідження, його актуальність і достатній науковий рівень, для такого типу

робіт, а також відповідність дисертаційного дослідження «Обмін і дарування як соціокультурні феномени: порівняльний аналіз» вимогам «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Кабінетом Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р., її автор Тимченко Віталій Миколайович може бути рекомендований до присудження наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія і філософія історії.

Офіційний опонент:

**Доктор філософських наук,
Журнал Верховної Ради України «Віче»,
Завідувач відділу з питань висвітлення
соціально-економічної політики,
соціологічних досліджень
та правового забезпечення**

І.Г. Кудря